

FILIJALA IZVOZNE BANKE U TIRANI 1934. GODINE

APSTRAKT: Rad se bavi osnivanjem filijale jugoslovenske Izvozne banke u Albaniji i njenom ulogom u privredno-političkim odnosima između dve države tokom 1934. godine.

Kada je na proleće 1934. godine beogradska *Izvozna banka* otvorila svoju filijalu u Tirani, bila je u tom trenutku jedina banka u Albaniji, pored svemoćne *Albanske narodne banke*, koja je mada albanska po nazivu važila za proitalijansku ustanovu, jer su joj sedište Upravnog odbora i zlatne rezerve bile u Rimu. U filijalu *Izvozne banke*, koja je počela da radi u vreme kada su odnosi između Tirane i Rima bili u najdubljoj krizi od vremena potpisivanja Tiranskih paktova 1926–1927. godine, jugoslovenska i albanska strana su polagale velike nade da će razbiti monopol koji je imala *Albanska narodna banka* i poboljšati privredne pa i političke veze između dve države.

Osnivanju jedne jugoslovenske novčane ustanove u albanskoj prestonici prethodilo je kvarenje odnosa između Rima i Tirana koje je započelo polovinom 1931, kada je Albanija zatražila od Italije da joj dodeli novi zajam, pošto je novac od prvog dobijenog 1925. godine već bila potrošila.¹ Pitanje novog zajma dodatno je aktuelizovala velika svetska ekonomska kriza koja je u to vreme počela da zahvata i Albaniju. Italija je, izlazeći u susret ovom zahtevu, odobrila Albaniji novi zajam, u iznosu od 100 miliona zlatnih franaka, koji je trebalo da bude isplaćen u deset godišnjih rata po 10 miliona počev od 1931. godine.² Me-

¹ O italijansko–albanskim ekonomskim odnosima u periodu između dva svetska rata detaljnije u: Ž. Avramovski, „Italijanska ekonomska penetracija u Albaniju 1925. do 1939. godine”, *Istorija XX veka*, V, 1963, str.137–221; Alessandro Roselli, *Italia e Albania: relazioni finanziarie nel ventennio fascista*, Il Mulino, Bologna, 1986.

² O zajmu iz 1931. godine videti: Arhiv Srbije i Crne Gore (dalje: ASCG), Ministarstvo trgovine i industrije, fond br. 65, fascikla br. 216, arhivska jedinica br. 649, izveštaj dr Stevana Milačića, sekretara Ministarstva finansija o državnim finansijama Albanije od 8. februara 1935.

đutim, za isplatu druge rate zajma krajem 1932, Italija je od Albanije zatražila znatne političke koncesije. Najteža od njih je bio zahtev Rima da Albanija sa Italijom sklopi carinsku uniju, čime su se praktično ukidali svi atributi albanske nezavisnosti. Mogućnost gubljenja nezavisnosti uznemirila je i uplašila Albance pa su oni odbili italijanski zahtev. Nepristajanje na ovu političku koncesiju imalo je za posledicu obustavljanje daljeg kreditiranja i finansijske pomoći Italije. Novonastala kriza obeležila je italijansko–albanske odnose tokom cele 1933. godine.³ Bez finansijske pomoći sa strane, krhka albanska država, sa slabom privredom i složenim finansijskim problemima, nije bila sposobna za samostalan razvitak pa je morala da potraži potporu na drugoj strani. Kada su presušili italijanski novčani izvori, Albanci su bili primorani da se obrate na „staro jugoslovensko vrelo”.⁴ Albanski kralj Ahmed Zogu zatražio je pomoć od Jugoslavije.⁵

„Jugoslovensko vrelo”

Jugoslovenska vlada je prihvatila albanski poziv za pomoć rukovodena „interesima nacionalne politike” i željom da Albaniju osposobi za samostalan politički i ekonomski razvitak.⁶ Najvažniji politički interes bilo je odvajanje Albanije od Italije i slabljenje njenog ekonomskog uticaja u skladu sa činjenicom da je „pitanje politike u Albaniji pitanje ekonomsko”.⁷ Kriza u italijansko–albanskim odnosima je bila pogodan trenutak da Jugoslavija prevlada gotovo deceniju dug period povlačenja pred nadmoćnom Apeninskom kraljevinom i povede aktivniju politiku prema Albaniji. Tome su pogodovale povoljne spolj-nopolitičke okolnosti. One su se manifestovale u snažnom integracionom procesu kojim su bile zahvaćene balkanske države.⁸ Jedan od nosilaca tog pokreta bila je Jugoslavija. Srž njene politike, sa kraljem Aleksandrom na čelu, bila je hegemonija na Balkanu i u okviru Male Antante.⁹ Da bi ostvarila svoje planove morala je da neutrališe prisustvo Italije na Balkanu, a prvenstveno u Albaniji.

³ ASCG, Londonsko poslanstvo fond br. 341, f. 2, I 14: mesečni izveštaji Ministarstva inostranih poslova za 1933. godinu.

⁴ ASCG, Predsedništvo ministarskog saveta, Centralni presburo fond br. 38, f. 20, Albanija, arhivska jedinica br. 61, izveštaj Milutina Plamenca, dopisnika iz Tirane, br. 97 od 6. septembra 1934.

⁵ ASCG, 341, f. I/1, pov. br. 351 od 20. juna 1933, šifrovani telegram Ministarstva inostranih poslova upućen poslanstvu u Londonu.

⁶ ASCG, 65-216-657, Političko-privredni komitet za albanske poslove, „Referat o našoj dosadašnjoj političko-privrednoj akciji u Albaniji i njenim rezultatima” od 8. aprila 1935. g. (dalje PPK – Referat...). Građa ovog komiteta sačuvana je u fragmentima u Ministarstvu trgovine i industrije.

⁷ ASCG, Fond Milana Stojadinovića br 37, f. 28, arh. jed. 449, rezime referata poslanika Radoja Jankovića o Albaniji iz februara 1937.

⁸ Opširnije videti: Ž. Avramovski, *Balkanska Antanta*, Beograd, 1987.

⁹ E. Milak, *Italija i Jugoslavija 1931–1937*, Beograd, 1987, str. 87.

Imajući pred očima navedeni politički interes, jugoslovenska vlada je pokazala spremnost da pomogne susednu državu. Pri tome je smatrala da je najveća pomoć ukoliko se Albaniji omogući da otvori ustanove koje će joj biti izvor stalnih prihoda, a time bi se istovremeno veliki deo stanovništva čvršće vezao za Jugoslaviju.¹⁰ Glavno sredstvo za ostvarivanje ovih političko-privrednih ciljeva bio je Dopunski sporazum uz trgovinski ugovor i Zaključni (tajni) protokol kao sastavni deo Dopunskog sporazuma.¹¹ Pored ovog, uz pomoć Jugoslavije potpisan je i trgovinski sporazum između Čehoslovačke i Albanije aprila 1934. godine. Njime je Jugoslavija želela da bliže poveže svog partnera iz Male Antante sa Albanijom.¹²

Dopunski sporazum je potpisan u Beogradu 20. decembra 1933. godine posle jednomesečnih pregovora. Nova politička orijentacija Albanaca ogledala se u sastavu pregovaračkog tima. Na njegovom čelu se nalazio Mehmed-beg Konica, jedan od najistaknutijih pristalica probalkanske orijentacije i oslanjanja na Jugoslaviju nasuprot Italiji.¹³ Ostatok tima su činili Dimitrije Berati i Kemal Kaseruho.¹⁴ Osnovni cilj Dopunskog sporazuma je bio uravnoteženje međusobne trgovinske razmene s obzirom na veliku aktivnu u korist Jugoslavije. To je u praksi značilo obavezu Jugoslavije da poveća uvoz najvažnijih albanskih proizvoda poput maslina, kože, vune i ribe.¹⁵ Planirano povećanje je bilo jednako godišnjem proseku vrednosti jugoslovenskog izvoza u Albaniju u periodu 1929–1932.

¹⁰ ASCG, 65-216-657, izveštaj sa prve sednice Političko-privrednog komiteta od 19. novembra 1934. Poslanik u Tirani Jovan Đonović je na sednici istakao kako je sporazum „instrument naše politike u Albaniji koja ide za tim da se pružuci pomoć radi organizovanja albanskog eksporta i importa obezbedi normalan život u Albaniji, koji je baza za albansku privrednu i političku nezavisnost i za razvijanje dobrih političkih odnosa između naše zemlje i Albanije”.

¹¹ Tekst sporazuma videti u: *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, br. 53, od 6. marta 1934. O trgovinskom sporazumu: ASCG, 65-216-654, izveštaj Ministarstva inostranih poslova upućen Ministarstvu trgovine i industrije pov. br. 2851 od 8. februara 1934. Takođe videti M. Milošević, Ljubodrag Dimić, „Međunarodni ugovori između Jugoslavije i Albanije 1918/39”, *Tokovi*, br. 1. 1990, str. 43–47.

¹² Albanski ministar inostranih poslova Džafer Vila je zahvalio Jugoslaviji zato što je uticala na Prag da sklopi sporazum povoljan za Albaniju. (ASCG, Ministarstvo inostranih poslova, fond br. 334, Konzularno-privredno odeljenje (kako je građa ovog fonda u sređivanju, u daljem tekstu: ASCG, 334 KPO, građa u sređivanju), izveštj iz Tirane pov. br. 489 od 18. aprila 1934.

¹³ Mehmed-beg Konica je bio istaknuti albanski političar probalkanske orijentacije. Od početka zasedanja međubalkanskih konferencija bio je na čelu albanske delegacije. Pokazao se kao ubeđeni pristalica balkanskog sporazuma. Bio je lični prijatelj kralja Zogua. (ASCG, 38-20-61, prilog M. Plamenca br. 12 upućen Centralnom presbirou). Zogu se preko Konice obratio Jugoslaviji za pomoć od tri miliona zlatnih franaka juna 1933. (ASCG, 341, f. I/1, telegram Str. pov. br. 35 od 20. juna 1933.).

¹⁴ ASCG, 38-20-61, prilog M. Plamenca br. 112 upućen Centralnom presbirou. Dimitrije Berati je tokom 1934. godine postao ministar narodne ekonomije Albanije. Jugoslovenska vlada je članovima albanske delegacije koja je pregovarala u Beogradu uručila visoka odlikovanja. D. Berati i M. Konica dobili su ordene sv. Save I stepena, a Kemal Kaseruho II stepena (ASCG, 38-21-62, izveštj M. Plamenca br. 88 od 25. avgusta 1934).

¹⁵ ASCG, 65-216-657, PPK – Referat...

koji je, po albanskim statistikama, iznosio 2,6 miliona zlatnih franaka.¹⁶ Albanija je, kao pandan ovoj obavezi, bila dužna da „favorizuje” uvoz nekih jugoslovenskih proizvoda, ali „u okviru svojih potreba”.¹⁷

Politička obojenost sporazuma bila je najvidljivija u Zaključnom protokolu koji kao poverljiv nije objavljen. U njemu se preciziralo da će Jugoslavija uvoziti albansku robu u vrednosti od 2,6 do šest miliona zlatnih franaka (39–90 miliona dinara).¹⁸ Ovo je bio izuzetno visok iznos, ako se zna da je celokupan albanski izvoz 1933. godine bio manji od šest miliona zlatnih franaka.¹⁹ Albanija se, s druge strane, „obavezala” da će isključivo od Jugoslavije kupovati drvo, cement, gvožđe, hemijske i farmaceutske proizvode.²⁰ Posebnom tačkom zaključnog protokola ona je preuzela i obavezu da će 40% svoje godišnje potrošnje šećera uvoziti iz Jugoslavije.²¹

Kako je bilo evidentno da je jedna od najvećih prepreka u poboljšanju ekonomskih veza dve zemlje bio nedostatak odgovarajućih ustanova koje bi se bavile međusobnom trgovinom, Dopunski sporazum je predviđao njihovo stvaranje u obe zemlje. Radi koordinacije posla bilo je predviđeno da planirane ustanove dostavljaju tromesečno jedna drugoj podatke na osnovu kojih bi se moglo kontrolisati ostvarivanje obavezne razmene.²² Zaključni protokol je obavezivao Jugoslaviju da osnuje u albanskim trgovačkim centrima skladišta za smeštaj robe i da stvori stalnu izložbu svojih proizvoda. Posebnom tačkom Zaključnog protokola je bilo predviđeno da jedna jugoslovenska banka otvori svoje filijale u trgovačkim centrima Albanije.²³ Prvobitna namera da se otvori više filijala u različitim albanskim gradovima vremenom je, izgleda, potisnuta u drugi plan, a sva pažnja je skoncentrisana na otvaranje filijale u Tirani. Politički razlozi su morali biti odlučujući pri izboru sedišta filijale, jer je Tirana bila pre svega politički i administrativni centar, za razliku od drugih albanskih gradova, poput Drača i Skadra, koji su bili privredna sedišta.²⁴ Uloga banke u ovoj

¹⁶ *Isto.*

¹⁷ *Isto.*

¹⁸ B. Đorđević, *Pregled trgovinske politike Kraljevine Jugoslavije do 1941. godine*, Zagreb, 1960, str. 43–46.

¹⁹ Celokupan albanski izvoz u toku 1933. iznosio je 5.746.476 zlatnih franaka (ASCG, 65-216-649, statistički podaci o albanskom izvozu).

²⁰ ASCG, 65-216-657, PPK – Referat...

²¹ *Isto.*

²² B. Đorđević, *n. d.*, str 44.

²³ *Isto.*

²⁴ ASCG, *Fond Izvozne banke*, (Fond *Izvozne banke* je preuzet iz arhiva *Narodne banke* i smešten u Arhivu SCG. Građa je nesređena, a dokumenta o filijali u Tirani nalaze se u fascikli br. 16. (dalje ASCG, IB, f. 16), izveštaj o radu filijale za 1936. godinu, (izveštaj je pisan na zahtev neimenovanog ministra /finansija?/ i na osnovu brojnih prepravki na tekstu očigledno je da dokument nije bio konačna verzija već predlog izveštaja. U njemu se navodi kako je *Izvozna banka* odlučila da otvori filijalu u Tirani „prema želji nadležnih i dobivenih instrukcija” Za Tiranu kao

„privredno-političkoj akciji” uklapala se u navedene namere jugoslovenske politike prema Albaniji. Ona je trebalo da ublaži nepostojanje jugoslovenskih finansijskih ustanova za kojima se osećala potreba još od zatvaranja Srpsko-arbanske banke u Skadru 1927. godine.²⁵

Banka je trebalo da bude kanal preko koga bi se vršile novčane transakcije u primeni Dopunskog sporazuma, budući da je upravo nesmetani protok novca bio preduslov planiranog povećanja međudržavne trgovačke razmene. Otvaranjem jednog jugoslovenskog novčanog zavoda nameravala se zaobići Albanska narodna banka koja je, kao proitalijanska ustanova, činila smetnju jugoslovensko-albanskom privrednom i političkom približavanju. Posebna pažnja imala se posvetiti informativnoj delatnosti, odnosno proučavanju finansijskih i privrednih prilika u Albaniji.²⁶ Osim osnovnih finansijsko-privrednih funkcija, koje su i spadale u kompetenciju banke, pred nju su postavljeni i značajni politički zadaci. U skladu sa činjenicom da je svaka privredna aktivnost u Albaniji bila motivisana političkim razlozima, ona bi, po mišljenju jugoslovenskih državnih zvaničnika, zapravo predstavljala „albanski deo jugoslovenske politike”²⁷ – posrednika za ostvarivanje državnih spoljnopolitičkih interesa i centar okupljanja svih Albanaca prijateljski naklonjenih Jugoslaviji.²⁸ To se pre svega odnosilo na političke i privredne krugove koji su bili projugoslovenski nastrojeni i nenaklonjeni Italiji. Tim Albancima je trebalo pokazati da Jugoslavija postoji i da prema njima nije indiferentna.²⁹

Stoga je planirano otvaranje ove finansijske ustanove imalo za cilj da u centru Albanije stvori oazu koja „u danom momentu može dobro poslužiti kao oslonac i polazna tačka” i koja će svoje poslovanje saobraziti „sugestijama sa zvanične strane”.³⁰ Banka bi predstavljala oslonac jugoslovenske politike „čiji će činovnici i funkcioneri u danom momentu možda biti i naši đeneralštabni ofi-

---

sedište filijale zalagao se i direktor *Prizada* M. Najdanović u izveštaju naslovljenom: „Referat po pitanju osnivanja Bankarsko-komercijalne ustanove u Albaniji” podnetom ministru inostranih poslova 7. januara 1934. godine, AJ, 334 KPO, građa u sređivanju).

²⁵ O *Srpsko-arbanskoj banci* videti: D. Todorović, *Jugoslavija i balkanske države 1918–1923*, Beograd, 1979, str. 144.

²⁶ ASCG, 65-216-657, građa PPK, izveštaj sa prve sednice održane 19. novembra 1934. Osim ove funkcije Milan Najdanović je, u pomenutom referatu od 7. januara 1934. godine, dodao da filijala treba „specijalno da razvija i neguje veze između albanskih uvoznika i naših izvoznika pri čemu naročitu pažnju treba obratiti na informativnu službu kako u pogledu mogućnosti plasmana robe, tako i u pogledu boniteta tamošnjih trgovaca” (ASCG, 334 KPO, građa je u sređivanju, Referat M. Najdanovića od 7. januara 1934).

²⁷ ASCG, 37-28-449, rezime referata poslanika Jankovića o Albaniji iz februara 1937.

²⁸ ASCG, IB, f. 16, u fascikli se nalazi poverljivi dokument od 3. decembra 1937. godine sa naslovom „Filijala Izvozne banke u Tirani /Albanija”. Dokument nije potpisan, ali se na osnovu forme teksta može pretpostaviti da je bio zvanični akt *Izvozne banke*.

²⁹ *Isto*.

³⁰ *Isto*.

ciri. Kao takvu funkciju jednog novčanog zavoda u Albaniji zamislio je pred osnivanjem Balkanskog sporazuma Blaženopočivši Kralj Aleksandar, u tom cilju je 1934. godine i došlo do uspostavljanja jednog novčanog zavoda u Albaniji³¹. Tako se, pored privredno-političke uloge banke, pojavljuje i vojna, što baca novo svetlo na karakter filijale i na razloge za njeno osnivanje. Zato se neizbežno postavlja pitanje kakve su bile stvarne namere kralja Aleksandra (odnosno Jugoslavije) prema Albaniji, s obzirom na to da je planirano osnivanje ustanove koja bi mogla da posluži i u vojne svrhe.

Stvaranje banke

Neposredno po potpisivanju Dopunskog sporazuma Jugoslavija je preduzela niz konkretnih koraka kako bi realizovala predviđene obaveze. Hitnost posla nije dozvolila da se stvori posebna ustanova sa jugoslovenske strane preko koje bi se vršila trgovačka razmena. Zato je posao poveren već postojećem Privilegovanom akcionarskom društvu za izvoz zemaljskih proizvoda (skr. *Prizad*). Kako je *Prizad* bio pod kontrolom Ministarstva trgovine i industrije, mogao je da posluži kao privremeno rešenje.³²

Sledeći korak koji je trebalo preduzeti odnosio se na otvaranje filijale jugoslovenske banke u Albaniji. Stoga je već poslednjih dana decembra 1933. godine na razgovor pozvan predstavnik beogradske *Izvozne banke*.³³ U razgovorima koje je vodio sa predstavnicima jugoslovenske vlade predočeni su mu razlozi zbog kojih je filijala trebala da bude otvorena, kao i njeni budući zadaci.³⁴ Kao glavni zadatak navedena je potreba da se preko nje vrše „novčane transakcije” izazvane uzajamnim prometom.³⁵ Kako je ovako zamišljena novčana ustanova bila uklopljena u širu državnu politiku, jugoslovenska vlada se obavezala da na sebe preuzme troškove koji će nastati organizacijom filijale, kao i troškove režije. Nepredvidivost uspeha celog poduhvata vezanog za Dopunski sporazum nalagala je izvesnu opreznost pa je zato nameravano subvencionisanje filijale bilo ograničeno na vremenski period od godinu dana. Za uzvrat, od nov-

³¹ *Isto*.

³² M. Milošević, Lj. Dimić, *n. d.*, str. 44.

³³ ASCG, IB, f. 16, izveštaj centrale *Izvozne banke* upućen Ministarstvu inostranih poslova 30. juna 1934.

³⁴ ASCG, IB, f. 16, izveštaj od 29. novembra 1934. Iz raspoloživih izvora nije poznato zašto je jugoslovenska vlada izabrala baš *Izvoznu banku* i poverila joj posao u Albaniji. Najdanović je u već citiranom izveštaju predlagao da filijalu otvori „domaća banka i to prvenstveno iz reda beogradskih novčanih zavoda. Ja pominjem kao najpogodniju *Beogradsku zadrugu* koja već ima izvesno iskustvo u tom pogledu, pošto je imala svoje filijale u Skoplju, Bitolju i Solunu, a zatim što je u pogledu raspoloživih sredstava najača među beogradskim novčanim zavodima”. (ASCG, 334 KPO, građa u sređivanju, referat M. Najdanovića od 7. januara 1934).

³⁵ ASCG, IB, f. 16, izveštaj od 29. novembra 1934.

čanog zavoda koji prihvati ponudu traženo je da u kratkom vremenskom roku od mesec dana preduzme sve odgovarajuće mere za otvaranje filijale.³⁶

Uprava *Izvozne banke* je prihvatila ovu ponudu i o tome obavestila ministra finansija 6. januara 1934. godine.³⁷ Saglasila se da otvori filijalu u Tirani, ali tek pošto je od jugoslovenske vlade dobila uveravanja da se od nje neće tražiti nikakva „žrtva” prilikom poslovanja u Albaniji, odnosno da će biti zaštićena od eventualnih gubitaka i od svakog rizika u poslovanju.³⁸ Dajući svoj pristanak *Izvozna banka* je kao jedini razlog za pozitivan odgovor isticala „patriotizam” i želju da se stavi u službu države u njenoj političko-privrednoj akciji u Albaniji.³⁹ Predstavnici *Izvozne banke* su smatrali da time „čine uslugu” jugoslovenskoj državi i da će u budućem radu tiranska filijala biti samo posrednik za ostvarivanje ciljeva državne politike i državnih interesa.⁴⁰ Polovinom januara iste godine, u Tiranu su doputovali predstavnici bančine uprave Ljubomir Mihailović i Ljubomir Saračević kako bi od albanske vlade dobili dozvolu za otvaranje filijale i u albanskoj prestonici pronašli lokal za njen smeštaj.⁴¹ Dolazak predstavnika *Izvozne banke* i njihova „šetnja” po Tirani animirali su albansku javnost. Prisustvo Saračevića i Mihailovića je bio dobar povod da se sa zvaničnog mesta albanska javnost upozna sa sadržajem potpisanog Dopunskog sporazuma, koji do tada nije privlačio pažnju Albanaca, ako je suditi na osnovu pisanja štampe koja se gotovo nijednim tekstom nije osvrnula na tok beogradskih razgovora vođenih decembra 1933. godine i na sam čin potpisivanja sporazuma.⁴²

Tako su najtiražniji dnevni listovi *Besa* i *Vatra* doneli opširne tekstove o ovom događaju. Autor članka u *Besi* bio je Dimitrije Berati, član pregovaračkog tima koji je u Beogradu sklopio Dopunski sporazum, što potvrđuje pretpostavku da je boravak predstavnika banke iskorišćen za zvaničnu promociju jugoslovensko-albanskog sporazuma.⁴³ Prisustvo delegacije *Izvozne banke* u Tirani i novinski članci koji su propratili taj događaj izazvali su veliko zadovoljstvo u široj

³⁶ *Isto*.

³⁷ ASCG, IB, f. 16, izveštaj od 29. juna 1934.

³⁸ Zaštita od rizika i gubitaka bila je prioritet *Izvozne banke* u poslovanju njene filijale u Albaniji, (ASCG, IB, f. 16, izveštaj od 30. juna 1934. *Isto*, izveštaj *Izvozne banke* Ministarstvu finansija od 10. februara 1937).

³⁹ U izveštajima koji su poslani predstavnicima jugoslovenske vlade *Izvozna banka* je često isticala kako je jedini razlog za otvaranje filijale „patriotizam” i želja da se pomogne državi. (ASCG, IB, f. 16, izveštaj od 29. novembra 1934).

⁴⁰ ASCG, IB, f. 16, izveštaj *Izvozne banke* upućen Ministarstvu finansija 26. decembra 1936.

⁴¹ ASCG, 334 KPO, građa u sređivanju, referat M. Najdanovića o privrednim prilikama u Albaniji od 30. januara 1934.

⁴² ASCG, 38-21-62, izveštaj M. Plamenca br. 8 od 1. januara 1934. O potpisivanju Dopunskog sporazuma jedino su listovi *Besa* u broju od 22. decembra i *Vatra* u broju od 24. decembra obavestili albansku javnost, ne ulazeći u njegov sadržaj i ne komentarišući ga.

⁴³ ASCG, 334 KPO (građa u sređivanju), izveštaj poslanstva iz Tirane, pov. br. 86 od 24. januara 1934, članak je izašao i u beogradskoj *Politici*.

javnosti, „albanskoj čaršiji”, a pre svega kod stanovništva Tirane. Atmosferu iz albanske prestonice preneo je dopisnik Centralnog presbira Milutin Plamenac u svom izveštaju od 24. januara.⁴⁴ „Tiranci su progovorili srpski”, pisao je Plamenac naglašavajući „veliki i neočekivani preokret u duši jednog naroda koji je ropski trpeo /.../ nametnutog gospodara”. Vesti o jugoslovensko-albanskom zbližavanju, odnosno o nameri *Izvozne banke* da otvori svoju filijalu u Tirani, pokrenule su lavinu projugoslovenskih i probalkanskih osećanja među stanovništvom. „Fraza Balkan balkanskim narodima lebdi u vazduhu kao nevidljivi etar i možda u srcu vekovne raje koja probuđena kaže po koju smelu reč”. Nasuprot simpatijama prema Jugoslaviji, Plamenac je naglašavao da se u svim krugovima oseća snažna reakcija protiv Italijana.⁴⁵ Jugoslovenski poslanik u Tirani Jovan Đonović je takođe javljao o „dubokoj impresiji” i zadovoljstvu albanske javnosti povodom postignutog sporazuma, ali je primetio da su se Albanci „kao i svi primitivci podali suvišnom optimizmu”, i dodao da od banke očekuju „čak i ono što im se ne može učiniti”.⁴⁶

Posmatrano na osnovu navedenih izveštaja, pojavljivanje jugoslovenske banke značilo je za Albance ponovnu pojavu starog, pomalo zaboravljenog finansijera. Kako se Albanija, prestankom italijanske pomoći, našla u vrlo teškoj situaciji, potražila je spas kod Jugoslavije. Pošto je preko *Albanske narodne banke* dolazio italijanski novac, sledstveno tome na jugoslovensku banku se gledalo kao na ustanovu koja će biti izvor jugoslovenskog novca. Šta više, jugoslovenska pomoć je posmatrana u kontekstu saradnje sa Francuskom. Tako je u svom izveštaju sa puta po Albaniji direktor *Prizada M. Najdanović*, govoreći o velikom interesovanju za saradnju sa Jugoslavijom kod svih, dodao kako se prilikom razgovora „o našoj akciji kod meštana uz Jugoslaviju uvek dodaje 'Francija', kao da bi se time htelo reći da je svaka finansijska podrška Albaniji na ovaj način osigurana”.⁴⁷ U tom smislu su izveštavali i strani dopisnici iz Albanije pišući o nadi Albanaca da će ih Francuska finansirati umesto Italije.⁴⁸ Na osnovu ovoga može se pretpostaviti da se oslanjanjem na Jugoslaviju imao u vidu oslonac na mnogo moćniju Francusku.

Kako god bilo, posao oko dobijanja dozvole rešen je vrlo brzo, jer je albanska vlada na molbu odgovorila već 26. januara i odobrila otvaranje fili-

⁴⁴ ASCG, 38-21-62, izveštaj M. Plamenca br. 9 od 24. januara 1934.

⁴⁵ *Isto*. Međutim, prenoseći atmosferu iz Tirane, Plamenac je upućivao na oprez. Dobro poznajući mentalitet Albanaca i njihov odnos sa Italijom, on je upozoravao da je osećanje „ljubavi” koje je javno ispoljeno prema Jugoslaviji zapravo bilo upućeno jugoslovenskom novcu, odnosno da je to samo „opasna iluzija, jer je njihova /albanska/ ljubav cifarski proračunata”, jer „drugih afiniteta ne može biti”.

⁴⁶ ASCG, 334 KPO, građa u sređivanju, izveštaj poslanika Đonovića od 2. februara 1934.

⁴⁷ ASCG, 334 KPO, građa u sređivanju: referat M. Najdanovića od 30. januara 1934.

⁴⁸ ASCG, 38-904-190, C II/I1, *Vrbaske novine* od 4. juna 1934.

jale.⁴⁹ Poteškoće je izazvao zakup lokala. Posle duže šetnje Tiranom predstavnici banke su izabrali velepnu zgradu u centru grada. Izbor luksuznog lokala, čini se, nije bio slučajna već u skladu sa političkom obojenošću celokupne akcije. Jugoslavija je želela da sa bankom stvori što impresivniji vizuelni efekat svog prisustva u Albaniji, da albanskom stanovništvu pokaže svoju ekonomsku snagu i uveri ga da može biti dostojna zamena Italiji. Međutim, tom prilikom nije došlo do zakupa lokala, a predstavnici banke su se vratili u Beograd. Odlazak Mihailovića i Saračevića iz Tirane bez ugovora o zakupu uznemirio je sve zainteresovane za ovaj poslovno-politički poduhvat. Istovremeno, to je dalo povoda protivnicima jugoslovensko-albanskog zbližavanja da započnu kampanju protiv Jugoslavije. U tome su prednjačili Italijani i italofili među Albancima koji su potpisivanje Dopunskog sporazuma pretresali kao događaj „prvog reda”.⁵⁰ Najburnije je reagovao italijanski poslanik u Albaniji, koji je, na vest da će jedna jugoslovenska banka otvoriti svoju filijalu u Tirani, uložio zvaničan protest albanskoj vladi navodeći da je otvaranje jedne jugoslovenske novčane ustanove bilo u suprotnosti sa koncesijom na osnovu koje je osnovana *Albanska narodna banka*.⁵¹ Kada je došlo do zastoja u pregovorima, Italijani su, koristeći se intrigama i širenjem neistina, nastojali da umanje značaj jugoslovenske akcije i da dovedu u pitanje otvaranje banke. Poslanik Đonović je javljao kako Italijani šire vesti „da je Francuska napravila presiju na nas zbog njenih odnosa sa Italijom usled čega filijala naše Izvozne banke neće biti otvorena u Tirani”.⁵² Pri širenju ovakvih vesti eksploatisano je francusko-italijansko zbližavanje koje je ove kombinacije učinilo mogućim i verovatnim. O tome kakvo su dejstvo imale ove glasine najbolje svedoči činjenica da je morao da ih demantuje francuski poslanik u Tirani.⁵³ Italijani se na ovom nisu zaustavili već su proturali glasine po kojima ni svi jugoslovenski predstavnici nisu bili saglasni sa otvaranjem banke, a da je među njima i sam predsednik Ministarskog saveta Nikola Uzunović.⁵⁴ Zbog nepovoljnog uticaja ovih vesti na albansku javnost, morao je zvanično da ih demantuje i sam poslanik Đonović.⁵⁵ Pored demantija francuskog i jugoslovenskog poslanika i Mehmed-beg Konica je bio prinuđen da u vidu intervjua datog *Vatri* umiri uznemirenu albansku javnost.⁵⁶ Po tvrđenju poslanika Đono-

⁴⁹ O tome je obavešteno jugoslovensko poslanstvo u Tirani (ASCG, 334 KPO, građa u sređivanju, telegram poslanika Đonovića iz Tirane pov. br. 90 od 26. januara 1934).

⁵⁰ ASCG, 334 KPO, građa u sređivanju, izveštaj savetnika Ivana Vukovića iz Tirane, strogo pov. br. 339. od 27. decembra 1933.

⁵¹ *Isto.*

⁵² ASCG, 334 KPO, građa u sređivanju, pismo ministra inostranih poslova Bogoljuba Jeftića upućeno ministru finansija Miloradu Đorđeviću, pov. br. 2601 od 5. februara 1934.

⁵³ *Isto.*

⁵⁴ *Isto.*

⁵⁵ *Isto.*

⁵⁶ ASCG, 334 KPO, građa u sređivanju, izveštaj poslanika Jovana Đonovića, pov. br. 147 od 7. februara 1934. Uz izveštaj je priložen prevod teksta iz *Vatre* od 4. februara 1934.

vića, Konica je to učinio „nasigurno po odobrenju vlade”, pa se intervju može smatrati zvaničnim demantijem albanske strane.⁵⁷ U njemu je Konica opovrgao sve glasine i špekulacije vezane za otvaranje banke, pripisujući njihov nastanak ljudima „koji nemaju pojma o toku stvari i kojima se dopada da stvaraju senzacionalističku atmosferu”. Pri tom je iskoristio priliku da precizira kako je cilj rada banke „da dade pomoć albanskim proizvođačima i trgovcima za razviće izvoza i uopšte trgovine između dve zemlje”.⁵⁸

Bilo je očito da je novonastalo stanje postavilo pitanje otvaranja banke kao „centralnu tačku” celokupne akcije vezane za Dopunski sporazum.⁵⁹ Ona je postala „barometar” jugoslovenskog držanja prema Albaniji, od nje je zavisio uspeh ekonomskog i političkog zbližavanja dve zemlje.⁶⁰ Stoga je razumljiva užurbanost jugoslovenske vlade da se zastoje oko njenog otvaranja što pre prevaziđe i da se nastavi sa započetom akcijom. Bogoljub Jevtić, ministar inostranih dela, u pismu od 5. februara upućenom ministru finansija Miloradu Đorđeviću, tražio je „da se što pre pristupi otvaranju naše banke u Tirani”.⁶¹ Zahtev da se zakupi lokal ponovio je u telegramu upućenom na istu adresu dva dana kasnije.⁶² Đorđević je odmah po prijemu telegrama, prenoseći Jevtićevu naredbu, telegrafisao poslaniku u Tirani „da odmah zakupi lokal za filijalu *Izvozne banke* koji je već ranije angažovan”.⁶³ Uprkos svemu, izgleda da se stvar sa zakupom nije pomerala sa mrtve tačke, pa su sumnja i neverica među Albancima ostale prisutne i tokom februara.⁶⁴

Do konkretnog pomaka došlo je tek početkom marta kada je sklopljen ugovor o zakupu lokala.⁶⁵ Od tog momenta ceo projekt je postao izvesniji. Čekao se kraj poslova oko adaptacije lokala neophodnih za početak rada filijale, a sledeći korak je bio regulisanje odnosa sa državom. Pismo koje je ministar finansija poslao upravi *Izvozne banke* 24. aprila 1934. godine predstavljalo je kona-

⁵⁷ *Isto.*

⁵⁸ *Vatra*, 4. februar 1934.

⁵⁹ ASCG, 334 KPO, građa u sređivanju, pismo Bogoljuba Jevtića upućeno Miloradu Đorđeviću, pov. br. 2605, od 5. februara 1934.

⁶⁰ *Isto.*

⁶¹ *Isto.* O ozbiljnosti situacije govori i činjenica da je Jevtić pismo iste sadržine uputio i predsedniku jugoslovenske vlade.

⁶² ASCG, 334 KPO, građa u sređivanju, telegrami u rukopisu datirani na 7. februar 1934.

⁶³ *Isto.*

⁶⁴ ASCG, 334 KPO, građa u sređivanju, dopis Političkog odeljenja poslat Konzularno-privrednom odeljenju 23. februara 1934. U dopisu se naglašava da odugovlačenje čini Albance nervoznim i daje mogućnost „intrigama” protivnika jugoslovensko-albanskog zbližavanja.

⁶⁵ ASCG, IB, f. 16, kopija ugovora o zakupu lokala od 8. marta 1934. Kao potpisnici ugovora javljaju se odbornik banke M. Mišković i direktor G. Đermanović, a sa druge strane dr Osman Januz, vlasnik vile. Vrednost zakupa iznosila je 400 „napoleona” u zlatu godišnje /zlatnih franaka/, a zakup je važio tri godine.

čnu verziju sporazuma između jugoslovenske vlade i banke. Ovim aktom regulisan je njihov međusobni odnos. Iako je dogovor oko načelnih pitanja postignut već prilikom prvih pregovora početkom te godine, detalji su usaglašeni tek krajem aprila.⁶⁶ Najvažnije pitanje, koje je njime rešeno, bilo je finansiranje banke. Naime, država se obavezala da će za račun filijale otvoriti kredit po tekućem računu kod *Poštanske štedionice* u iznosu od osam miliona dinara.⁶⁷ Kredit je trebalo da se vodi na posebne račune centrale *Izvozne banke* u Beogradu i kod njene filijale u Tirani. Ministar finansija je dobio pravo da kontroliše korišćenje kredita, a *Izvozna banka* je opomenuta da ga koristi „kao dobar domaćin”.⁶⁸

Jugoslovenska država je sporazumom preuzela na sebe organizaciju filijale i troškove režije, pa je za tu namenu odredila sumu od dva miliona dinara. Ovaj iznos trebalo je da se isplaćuje u ratama od po 500.000 dinara tromesečno unapred.⁶⁹ Kontrolu utrošenog novca je vršio ministar finansija na osnovu uvida u bančine knjige i dokumenta koje je ona morala da stavi ministru na uvid „kad god se to zatraži”.⁷⁰ Navedeni iznos mogao se upotrebiti za pokrivanje troškova kamate i provizije koje bi nastale korišćenjem kredita kod *Poštanske štedionice*.⁷¹ Sporazumom je precizirano da vremenski rok u kome bi trajala subvencija države bude do 31. decembra 1934. godine.⁷² Svi troškovi koje bi filijala učinila u tom periodu padali bi „u celini na teret države”.⁷³ Istog dana filijala je trebalo da zaključi knjige i podnese bilans rada kako centrali u Beogradu tako i ministru finansija. Od rezultata poslovanja zavisilo je da li bi i ubuduće svi troškovi padali na teret države ili bi jedan deo preuzela filijala iz sopstvenih sredstava.⁷⁴

Posebnom tačkom je bilo predviđeno da odobrenje za nabavku stranih deviza i valuta potrebnih za rad obezbedi ministar finansija.⁷⁵ Rok važenja sporazuma je bio ograničen na godinu dana (do 1. maja 1935. godine) s pravom da se

⁶⁶ ASCG, IB, f. 16. Pismo ministra finansija upućeno *Izvoznoj banci*, pov. br. 112 od 24. aprila 1934. Dostupni izvori ne kazuju kako je tekao tok pregovora. Pored originalnog akta od 24. aprila u istoj fascikli nalaze se još dva predloga istog sporazuma. Prvi nosi datum 14. april, a drugi 18. april. Oni se od originala razlikuju u nekoliko detalja, što navodi na zaključak da su to tačke koje su usaglašavane.

⁶⁷ *Isto*.

⁶⁸ *Isto*.

⁶⁹ ASCG, 334 KPO, građa u sređivanju: strogo pov. KP 8080 od 14. juna 1934. Prva rata iz ove sume bila je isplaćena već 20. februara 1934. godine, dakle pre sporazuma od 24. aprila, što ukazuje da je dogovor o sumi od dva miliona bio postignut na početku pregovora.

⁷⁰ ASCG, IB, f. 16, sporazum od 24. aprila.

⁷¹ *Isto*. Ovaj stav u aktu od 14. aprila glasi: „Prema tome i svi troškovi i izdaci izazavani upotrebom ovog kredita spadaju u režijske izdatke filijale”. Konačni sporazum od 24. aprila pojašnjava o kojim se troškovima i izdacima radi, ali je suština ista.

⁷² ASCG, IB, f. 16, sporazum od 24. aprila.

⁷³ *Isto*.

⁷⁴ *Isto*.

⁷⁵ *Isto*.

produži novim, ali i otkáže tri meseca pre isteka roka. U tom slučaju banka je imala šest meseci da likvidira filijalu i vrati utrošeni kredit.⁷⁶ Centrala *Izvozne banke* je prihvatila sve odredbe izložene u pismu ministru finansija i o tome ga obavestila svojim dopisom od 26. aprila.⁷⁷ Sporazumom od 24. aprila regulisani su odnosi između države i banke. Tako je ispunjen neophodan preduslov za početak rada filijale u Tirani. Specifičnost celokupnog Dopunskog sporazuma, koja se ogledala u subvencionisanju svih poslova sa Albanijom, uslovia je i sadržaj sporazuma sa *Izvoznom bankom*. Stoga je njegov veći deo zapravo bio regulisanje uslova pod kojima je trebalo da se koriste sredstva države predviđena za rad banke.

Ovako formulisan sporazum imao je brojne nedostatke koji su vremenom postali glavna smetnja u radu filijale u Tirani. Njime nisu regulisana mnoga pitanja u odnosima države i banke, što su obe strane uočile. Sporazumom nije obuhvaćeno pitanje kreditnih poslova, ni modela kredita koji bi se mogli primenjivati u Albaniji⁷⁸, vrste poslova koje je filijala morala da radi a koje je mogla da radi, kao i pitanje ko snosi rizik rada u Albaniji i u kojoj meri.⁷⁹ Takođe, nije bio preciziran odnos filijale prema jugoslovenskom poslanstvu u Tirani i prema jugoslovenskom Ministarstvu inostranih poslova, odnosno nije bila regulisana politička kontrola filijale.⁸⁰ Posebnu prazninu je predstavljao neregulisan odnos prema drugim učesnicima u poslu sa Albanijom kakav je bio *Prizad*.⁸¹ Uprkos navedenim manjkavostima sporazum od 24. aprila je bio neophodan preduslov za otvaranje filijale u Tirani.

Potruga za modelom organizacije

U nedelju, 6. maja 1934. godine, *Izvozna banka* je otvorila svoju filijalu u Tirani.⁸² Smeštena u centru grada, u velelepnoj građevini na uglu velikog bule-

---

⁷⁶ *Isto*.

⁷⁷ ASCG, IB, f. 16, kopija saglasnosti na sporazum od 24. aprila.

⁷⁸ ASCG, 65-216-657. PPK – Referat...

⁷⁹ *Isto*.

⁸⁰ Politička kontrola rada bila je u skladu sa političkom ulogom koju je filijala *Izvozne banke* trebalo da ima u Albaniji. Činjenica da je ovo pitanje naglašeno kao nedostatak sporazuma može značiti da je bilo određenog neslaganja, pre svega na relaciji jugoslovensko poslanstvo u Tirani – filijala *Izvozne banke*. Iz raspoloživih izvora nije moguće saznati šta je bio razlog za loše odnose, ali je evidentno da je poslanik Đonović bio najoštrij kritičar rada filijale. *Isto*.

⁸¹ *Isto*. Mada izvori ne pružaju dovoljno informacija može se naslutiti da je između *Prizada* i *Izvozne banke* bilo izvesnog sukoba oko nadležnosti. *Prizad* je u dopisu Ministarstvu inostranih poslova kritikovao *Izvoznju banku* zbog loše saradnje uz zaključak kako „zainteresovana gospoda u njenoj upravi *Izvozne banke* nisu ni shvatili zadatak koji se postavlja za rad u Albaniji”. Interesantno je da je dopis nastao početkom aprila, dakle pre otvaranja filijale u Tirani (ASCG, 334 KPO, grada u sređivanju: pov. br. 3823 od 2. aprila 1934).

⁸² ASCG, 334 KPO, grada u sređivanju, izveštaj poslanika Jovana Đonovića iz Tirane pov. br. 699 od 9. maja 1934.

vara Musolini i stare Dračke ulice, banka je na najbolji način ozvaničila dolazak i prisustvo Jugoslavije u Albaniji. Na svečanom osvećenju prostorija, koje je izvršio mitropolit Albanske pravoslavne crkve Visarion,⁸³ prisustvovali su brojni predstavnici gradskih vlasti i privrednih krugova Tirane. Čin otvaranja je predstavljao kraj instalacionog procesa, a istovremeno je označio početak ugrađivanja u albanski finansijski i privredni život.

Glavni problem sa kojim se filijala *Izvozne banke* suočila na početku rada bio je potpuni zastoj u trgovinskoj razmeni između Albanije i Jugoslavije. *Prizad* je, posle uspešnih poslova u prvom tromesečju 1934. godine, početkom aprila prestao da kupuje albanske proizvode.⁸⁴ Tako su uvozno-izvozni poslovi predviđeni Dopunskim sporazumom, koji su bili osnovni preduslov za rad banke u vreme njenog otvaranja, bili obustavljeni.⁸⁵ Sa druge strane, u Albaniji nije bila organizovana posebna ustanova koja bi se bavila uvozno-izvoznim poslovima sa Jugoslavijom kako je bilo predviđeno Dopunskim sporazumom. U iščekivanju da se planirana međusobna trgovina aktivira, banka je svoj početni rad svela na poslove sporednog značaja. Pri tom nije smatrala za svoju dužnost obavljanje poslova koji su izlazili iz okvira ustanovljenih u pregovorima sa predstavnicima vlade. To je zapravo značilo da nije htela ulaziti ni u kakve trgovačke poslove, već je smatrala da „kao čista novčana ustanova” ima zadatak da indirektno, platnim prometom olakša trgovinu.⁸⁶ Banka je svoje konkretne aktivnosti videla tek kao posledicu prethodnog ispunjenja obaveznog međusobnog otkupa kao glavne tačke Dopunskog sporazuma.⁸⁷

Međutim, neaktivnost *Prizada* i neorganizovanost sa albanske strane učinili su da se novoosnovana filijala našla potpuno usamljena na poslu oko izvršavanja odredaba Dopunskog sporazuma. Time je težište akcije sa *Prizada* prešlo na filijalu *Izvozne banke*. No, ona nije želela da na sebe primi aktivnosti

⁸³ Mitropolit Visarion je bio jedan od najuticajnijih protivnika Italije. Kao emigrant u Jugoslaviji u vreme vlade episkopa Fana Nolja 1924. godine bio je zavrbovan za poverenika jugoslovenskog Ministarstva inostranih poslova i kao takav primao je novčanu pomoć (Ž. Avramovski, „Italijanska ekonomska penetracija u Albaniju 1925. do 1939. godine”, *Istorija XX veka*, str. 205). Po osnivanju filijale *Izvozne banke* u Tirani bilo je planirano kreditiranje Visariona (ASCG, IB, f. 16, koncept izveštaja u rukopisu).

⁸⁴ *Prizad* je već u januaru 1934. otpočeo sa otkupom albanskih proizvoda predviđenih Dopunskim sporazumom. Međutim, budući da nije bio organizovan za poslove otkupa maslina, kože i drugih proizvoda, on se oslonio na privatne preduzetnike – braću Marić iz Bara. Pokazalo se da to nije bilo dobro rešenje, jer su braća Marić poslovala sa velikim gubitkom. Zbog nedostatka platežnih sredstava *Prizad* je početkom aprila prestao sa kupovinama. (ASCG, 65-216-657, PPK – Referat...).

⁸⁵ ASCG, IB, f. 16, kopija izveštaja centrale *Izvozne banke* od 29. juna 1934. upućenog ministru finansija i ministru inostranih dela.

⁸⁶ ASCG, IB, f. 16, kopija izveštaj centrale *Izvozne banke* upućen Političkom odeljenju Ministarstva inostranih poslova 30. jula 1934.

⁸⁷ *Isto*.

koje je trebalo da izvršava *Prizad*, a to se posebno odnosilo na poslove u kojima bi morala da upotrebi vlastita sredstva i da radi na sopstveni rizik.⁸⁸ Ovakav stav banke nije naišao na odobravanje ni kod jugoslovenskih ni kod albanskih političkih krugova. Iako nema direktnih potvrda u izvorima, može se pretpostaviti da su obe strane tražile od banke da na sebe preuzme teret međusobne trgovačke razmene.⁸⁹ Da bi našla izlaz iz neugodne situacije u kojoj se zadesila, banka je pokušala da animira jugoslovensku vladu da se aktivnije uključi u poslove sa Albanijom. U tom cilju predložila je, dopisom od 29. juna, organizovanje posebnih ustanova u Beogradu i Tirani koje bi se bavile isključivo pitanjem uvoza i izvoza između ovih zemalja.⁹⁰ Predstavnici banke istakli su kako je nepostojanje organizovanih trgovinskih veza bilo glavna smetnja ispunjavanju Dopunskog sporazuma, a samim tim i smetnja intenzivnijem radu filijale. Međutim, ovaj predlog nije naišao na odziv kod predstavnika jugoslovenske vlade, pa se sa neaktivnošću nastavilo i tokom leta.⁹¹

Nova inicijativa za oživljavanje poslova u Albaniji pokrenuta je u oktobru. Centrala *Izvozne banke* je uputila 1. oktobra ministrima inostranih dela i finansija projekat reorganizacije celokupne akcije.⁹² Projekat je predviđao grupisanje svih uvozno-izvoznih, kreditnih i finansijskih poslova u jednu instituciju. Središte svih poslova bilo bi u filijali, koja je trebalo da preraste iz bankarske ustanove u nezvaničnu državnu trgovinsku agenciju: filijala bi se bavila svim poslovima za koje je zvanična politika nalazila da ih treba izvršavati. U skladu sa novom ulogom filijale predstavnici *Izvozne banke* su predlagali da se na čelo celokupne ekonomsko-finansijske akcije postavi delegat ili komesar vlade. On bi bio dirigent svih poslova koji bi se izvodili po njegovim izričitim naredbama i pod njegovom kontrolom. Kao najpozvaniji i najpogodniji za tu ulogu, predložen je jugoslovenski poslanik u Tirani. Ovom reorganizacijom bi se trgovački rad filijale uskladio sa potrebama zvanične jugoslovenske politike.⁹³ S obzirom

⁸⁸ *Isto.*

⁸⁹ U Izveštaju Političkom odeljenju Ministarstva inostranih poslova predstavnici *Izvozne banke* su naglasili kako se od filijale u Tirani ne može očekivati da radi poslove koje „nije mogao ili nije hteo” da radi *Prizad*. Pri tom su dodali „ako se to od nje /filijale/ očekuje”. *Isto.*

⁹⁰ ASCG, IB, f. 16, kopija izveštaja *Izvozne banke* od 29. juna 1934. U izveštaju se navodi kako je predlog nastao kao posledica razgovora koje su vodila dva neimenovana člana banke sa „nadležnim i zainteresovanim albanskim krugovima”.

⁹¹ U izveštaju od 1. septembra direktor filijale Gojko Đermanović je obavestio ministra finansija o rezultatima rada filijale za prva četiri meseca poslovanja. Opisujući albansko-jugoslovenske ekonomske odnose kao „bledu sliku” u odnosu na obostrana očekivanja, zaključio je kako je uspešan rad banke uslovljen aktivnostima koje su van bančine kompetencije. Pri tom je naglasio kako su „kombinacije za zelenim stolom uvek drugačije nego što to praksa pokazuje”, (ASCG, IB, f. 16, kopija izveštaja ministru finansija od 1. septembra).

⁹² ASCG, IB, f. 16, kopija izveštaja centrale *Izvozne banke* upućenog ministru inostranih dela i ministru finansija 1. oktobra 1934. godine.

⁹³ *Isto.* Banka se, sa svoje strane, obavezala da, po potrebi, dopuni stručnu organizaciju filijale i prilagodi je potrebama koje se od nje traže.

na njena nova svojstva, obrtni kapital za poslovanje padao bi na teret države, kao i troškovi režije, dok bi *Izvozna banka* poslovala sa 50% dobiti.⁹⁴ Predlog novog sporazuma od 1. oktobra je bio posledica loših poslovnih rezultata u prvih pet meseci rada. Istovremeno, on je mogao da bude odgovor na zahteve države da se banka angažuje na poslovima izvan delokruga predviđenog sporazumom od 24. aprila. Projekat je dopunjen nakon sedam dana novim aktom.⁹⁵ Njime su razrađeni već izneti predlozi uz izvesne dopune koje su se odnosile na preciziranje načina finansiranja i kontrole celokupnog posla.⁹⁶ Ipak, ovaj projekat nije zaživeo. Povratak *Prizada* posle višemesečne pauze i kupovine koje je započeo u Albaniji, mogli su biti razlog za odbacivanja predložene reorganizacije poslova.⁹⁷ Do kraja 1934. stvari se nisu promenile. Tako je veliki problem koji se sastojao u traženju pravog modela organizacije poslovanja filijale ostao nerešen.

Uporedo sa pokušajima da pronade odgovarajući model za organizaciju rada, filijala se suočila sa novim problemima. Jedan od prvih, koji se pojavio još uoči samog otvaranja i trajao tokom cele 1934. godine, odnosio se na nabavku deviza potrebnih za početak rada u Albaniji. Banka je morala da ih kupuje na „crnoj berzi” po znatno višem kursu, a prodaje na bazi ciriškog pariteta, tj. 10% jeftinije.⁹⁸ Da bi izbegla gubitke nastale zbog razlike u kursu, predlagala je svojoj centrali u Beogradu, a preko nje i jugoslovenskoj vladi, niz mera za prevaziženje novonastalog stanja. Uoči otvaranja, predložila je da, na osnovu prava koje je imala po sporazumu od 24. aprila, kupi devize na slobodnom tržištu.⁹⁹ Međutim, zbog skupoće deviza i gubitaka koji su tom prilikom mogli nastati, ona nije ostvarila ovo svoje pravo. Stoga je uputila molbu ministru finansija u kojoj je zatražila da putem kompenzacije sa jugoslovenskim izvoznicima nabavi određenu svotu novca potrebnu za prve troškove poslovanja. Banka se, sa svoje strane, obavezala da će dobijene devize koristiti „isključivo” za račun filijale.¹⁰⁰

Teškoće sa nabavkom deviza potrebnih za poslovanje pokušao je da reši i direktor filijale Gojko Đermanović. On je u pismu upućenom ministru finansi-

⁹⁴ *Isto.*

⁹⁵ ASCG, IB, f. 16, kopija izveštaja ministru finansija od 8. oktobra 1934. godine. Zaključujući predlog sporazuma od 1. oktobra, predstavnici banke su izrazili spremnost da razrade pojedivosti i modalitet novog sporazuma. Kako je banka nakon sedam dana poslala dopunu predloga od 1. oktobra, stiče se utisak da je jugoslovenska vlada pokazala interesovanje za novi projekat.

⁹⁶ *Isto.* Osim navedenih koristi novog sporazuma, predstavnici banke su istakli sledeće dobre strane projekta: „jednostavnije bi se sprovedila ekonomsko-finansijska politika naše vlade, izbegli bi se eventualni sukobi nadležnosti, dobio bi se pravi i grupisani bilans celokupnog rada i najzad troškovi oko poslovanja bili bi znatno jeftiniji nego ako bi bilo sve ili više režija”.

⁹⁷ ASCG, 65-216-657, PPK – Referat... Posle šestomesečne pauze koja je trajala od 1. marta do 1. oktobra *Prizad* je ponovo otpočeo sa kupovinama u Albaniji.

⁹⁸ *Isto.*

⁹⁹ ASCG, IB, f. 16, sporazum od 24. aprila.

¹⁰⁰ ASCG, IB, f. 16, dopis *Izvozne banke* poslat ministru finansija 1. maja 1934.

ja predložio da se platni promet između Jugoslavije i Albanije uredi na bazi „slobodnih dinara”.¹⁰¹ To je u praksi značilo da bi albanski uvoznici jugoslovenskim izvoznicima plaćali za kupljenu robu običnim dinarima čekom filijale u Tirani.¹⁰² Đermanović je naglašavao kako bi uvođenjem slobodnih dinara prestala nepotrebna šetnja deviza i ne bi bilo potrebno da filijala nabavlja velike količine deviza. Takođe bi se izbegle veće fluktuacije kursa od dana kupovine do dana prodaje deviza, a manipulacije bi bile uprošćene. Napokon, dinar bi postao tražena moneta i bio bi držan na kursnoj vrednosti.¹⁰³ Mišljenje Đermanovića je prihvatila centrala *Izvozne banke* i poslala ga u formi zvaničnog akta ministru finansija 26. jula.¹⁰⁴

Međutim, predlog nije dobio podršku. Najveći protivnik projekta je bio poslanik Đonović. On je, u izveštaju ministru inostranih poslova, predlog okarakterisao kao „šverc”.¹⁰⁵ Nasuprot predlozima banke, Đonović je predlagao da se pitanje nabavke deviza i regulisanja platnog prometa reši uz pomoću jugoslovenske *Narodne banke* koja je trebalo da da potrebne devize po zvaničnom kursu, pa bi se tako izbegle pojave razlike u kursu, kao i gubitak.¹⁰⁶

U traganju za najboljim načinom organizacije novčanog prometa između Albanije i Jugoslavije, filijala *Izvozne banke* je dostavila centrali u Beogradu nacrt novčanog kliringa između dve zemlje kojim bi se regulisao transfer gotovog novca.¹⁰⁷ Predlažući nacrt kliringa, imala je u vidu kako državne interese tako i interese banke. U dopisu Centrali je istaknuto kako bi banka od kliringa mogla imati „moralne i materijalne koristi”.¹⁰⁸ Centrala je prihvatila ovaj predlog i krajem avgusta prosledila ga je ministru finansija.¹⁰⁹ Međutim, klirinški sistem nije zaživeo, pa je problem nabavke novačnih sredstava i regulisanje novčanog prometa ostao nerešen do kraja 1934. godine.

¹⁰¹ ASCG, 334 KPO, građa u sređivanju, izveštaj poslanika Đonovića od 29. maja 1934.

¹⁰² *Isto*.

¹⁰³ *Isto*.

¹⁰⁴ Ovaj Đermanovićev predlog dobio je podršku centrale *Izvozne banke* uz obrazloženje da „nikakvog uticaja ne može imati ni na slabljenje dinara, ni na priliv strane valute u zemlju”. (ASCG, IB, f 16).

¹⁰⁵ ASCG, 334 KPO, građa u sređivanju, izveštaj poslanika Đonovića od 29. maja 1934.

¹⁰⁶ *Isto*.

¹⁰⁷ ASCG, IB, f. 16, dopis filijale od 26. jula 1934. Uz dopis je poslat i projekat kliringa.

¹⁰⁸ *Isto*. Pod moralnom koristi filijala je podrazumevala „poverenje od države za provođenje tog kliringa i imali bi besplatnu reklamu po celoj državi i banci bi dolazili mnogi drugi poslovi usput na biranje”. Što se tiče materijalne koristi filijala je podvlačila da „za svaku stavku imali bi pravo zaraditi najmanje pet promila (5%) naše provizije, a isto toliko najmanje ostaje zarada na kursu”.

¹⁰⁹ ASCG, IB, f 16, kopija izveštaja direkcije *Izvozne banke* od 26. avgusta 1934. Tom prilikom centrala *Izvozne banke* je uputila molbu ministru finansija u kojoj se predlaže uspostavljanje kliringa, ali projekat kliringa nije priložen uz molbu.

Uprkos početnim nedaćama, filijala je početkom maja 1934. godine otpočela rad. Krug poslova koji je obavljala nije bio širok. Težište je bilo na deviznim poslovima i na isplatama kupovina koje je u Albaniji preduzimao *Prizad*. Najbolji rezultati su postignuti u poslovima sa devizama. Već na početku rada filijala je dobila „kao stalnu klijentelu” strana poslanstva u Tirani, koja su joj prodavala „jedan kvantum deviza”, a tako dobijene devize prodavala je albanskim trgovcima uz „primerni” kurs, na taj način stalno konkurišući *Albanskoj narodnoj banci*.¹¹⁰ Rad na prodaji deviza bio je vrlo efikasan i velika smetnja *Albanskoj narodnoj banci*. U želji da je istisne iz Albanije, *Albanska narodna banka* je filijali, posle osmomesječnog rada, ponudila „jednu zamašnu sumu” da zatvori svoje šaltere. Tako je ponovo upotrebila proverenu metodu eliminisanja konkurencije, koja je već bila primenjena prema jednoj grčkoj banci. Za razliku od grčke banke, koja je ponuđeni novac primila i prestala da radi, jugoslovenska banka je ovu ponudu odbila.¹¹¹

Pored prodaje deviza, filijala se bavila i menjačkim poslom, pri čemu je zaračunavala minimalnu zaradu od 3% što je bilo čak 7% niže od zarade koju je na tim poslovima imala konkurentna *Albanska narodna banka*.¹¹² Kada je reč o isplatama kupovina koje je vršio *Prizad*, one su ponovo otpočele početkom oktobra, posle šestomesečne pauze i do kraja godine nisu dostigle preveliki obim. Filijala je svojom organizacijom olakšala način isplate i omogućila *Prizadu* jeftiniju nabavku platežnih sredstava.¹¹³ Dosta se očekivalo od poslova vezanih za plasman jugoslovenskog šećera na albansko tržište, s obzirom na obavezu ove države preuzetu Dopunskim sporazumom da 40% godišnje potrošnje uvozi iz Jugoslavije.¹¹⁴ Filijala je na sopstvenu inicijativu pokušala da se sporazume sa Državnom fabrikom šećera sa Čukarice kako bi otpočela izvoz u Albaniju i komisionu prodaju.¹¹⁵ S druge strane, banka je radila na tome da zainteresuje Albance za jugoslovenski šećer. Kada je albanska strana pokazala spremnost da otpočne kupovinu, ispostavilo se da Državna šećerana nije imala interesa da svoju robu plasira u Albaniju, pa je posao propao.¹¹⁶ Šećer nije bio jedini proizvod koji je banka pokušala da proda Albancima. Tako je pokušana distribu-

¹¹⁰ ASCG, IB, f. 16, izveštaj Đermanovića od 1. septembra 1934. Sva poslanstva u Tirani, osim engleskog i italijanskog, prodavala su devize filijali *Izvozne banke*. Mesečna svota dobijena na ovaj način iznosila je oko 30.000 albanskih franaka.

¹¹¹ ASCG, IB, f. 16, godišnji izveštaj poslovanja filijale za 1935. godinu.

¹¹² ASCG, IB, f. 16, izveštaj Đermanovića Upravnom odboru *Izvozne banke* od 22. novembra 1934.

¹¹³ ASCG, 65-216-657, PPK – Referat...

¹¹⁴ *Isto*.

¹¹⁵ *Isto*.

¹¹⁶ U izveštaju od 22. novembra Đermanović je izrazio čuđenje zbog ovakvog postupka Državne šećerane, s obzirom na to da je posao sa šećerom bio predviđen Dopunskim sporazumom (ASCG, IB, F 16, izveštaj od 22. novembra 1934).

cija piva, tekstila, železnih proizvoda i hartije, ali bez većeg uspeha.¹¹⁷ Sa druge strane filijala je nastojala da proda neke albanske proizvode u inostranstvu. Međutim, roba se pokazala kao izuzetno nekvalitetna, loše sortirana i nekonkurentna na stranim tržištima. Zbog toga su propali pokušaji da se izvezu proizvodi poput sirove kože, jaja, oraha i albanskog vina.¹¹⁸

Pored pomenutih poslova, filijala je obavljala i poslove eskonta i inkasa za račun stranih firmi, ali se ove aktivnosti nisu razvijale u većoj meri.¹¹⁹ Ona se nije bavila kreditiranjem albanskih trgovaca, iako se pohvalno izrazila o Albancima „kao dobrim platišama”.¹²⁰ Izbegavanje kreditnih poslova objašnjavano je nejasnim političkim prilikama i mogućim „potresima” na ekonomskom planu. To se odnosilo, pre svega, na glasine o moratorijumu, inflaciji i odgađanju plaćanja seljačkih obaveza u Albaniji.¹²¹ Ovo su bili dovoljni razlozi da *Izvozna banka* ne plasira svoj kapital. Jedina vrsta kreditiranja za koju je pokazala interesovanja bilo je lombardno kreditiranje.¹²² Zato je zatražila od albanskog ministra finansija da joj za tu svrhu dozvoli otvaranje slobodnih carinskih skladišta, ali je bila odbijena i ovaj posao je ostao nerealizovan.¹²³ Osim kreditnih poslova filijala nije proučavala privredne i finansijske prilike u Albaniji, jer je smatrala da za tu vrstu poslova nema podesnu organizaciju.¹²⁴ Za obavljanje privredne obaveštajne delatnosti ona je smatrala kompetentnijim jugoslovensko poslanstvo u Tirani i konzulate u Skadru, Korči i Valoni.

Mnogo nada je polagano u otvaranje izložbe izvoznih proizvoda koja je bila predviđena Završnim protokolom uz Dopunski sporazum.¹²⁵ Osnovna namera izložbe je bila da upozna albansku javnost sa jugoslovenskim proizvodima i da unapredi trgovinske veze između dve države.¹²⁶ Otvaranjem filijale stvorena je mogućnost da se u njenim prostorijama predstave jugoslovenski proizvodi u obliku stalnog trgovačkog muzeja. Posle dužeg perioda pripreme, izložba je

¹¹⁷ ASCG, 65-216-657, PPK – Referat... Po tvrđenju *Izvozne banke* uspeh je izostao zbog velikih podvoznih troškova koji su povećavali cenu proizvoda.

¹¹⁸ ASCG, 65-216-657, izveštaj sa puta po Albaniji M. Radančevića, prokuriste preduzeća „Šipad” iz Sarajeva od 18. aprila 1935, br. 9616.

¹¹⁹ ASCG, 65-216-657, PPK – Referat...

¹²⁰ ASCG, IB, f. 16, izveštaj od 1. septembra 1934.

¹²¹ ASCG, IB, f. 16, izveštaj od 22. novembra 1934.

¹²² *Isto*. Interesantno je da se M. Najdanović u referatu od 7. januara protivio davanju kredita albanskim trgovcima „ni u vidu tekućih računa ni u vidu eskonta bar za jedno izvesno vreme”. Jedini način kreditiranja koji je odobrio odnosio se na lombardno kreditiranje, (ASCG, 334 KPO, građa u sređivanju, referat M. Najdanovića od 7. januara 1934).

¹²³ ASCG, MTI, 65-216-657, PPK – Referat...

¹²⁴ ASCG, IB, f. 16, izveštaj *Izvozne banke* od 29. novembra 1934.

¹²⁵ ASCG, 65-216-657, PPK – Referat...

¹²⁶ ASCG, Poslanstvo u Bukureštu, fond br. 395, fascikla 31, arh. jed. 202, mesečni politički izveštaj Ministarstva inostranih poslova za septembar 1934. godine.

otvorena 15. septembra bez ikakvih svečanosti i uz prisustvo predsednika albanske trgovačke komore, novinara i nekoliko trgovaca.¹²⁷ Postavka stalne izložbe je obuhvatala proizvode tridesetak jugoslovenskih preduzeća, a izloženi proizvodi su bili pretežno praktične namene, a ne reprezentativnog karaktera. Poslovanje izložbe nije ispunilo očekivanja. Iako je sama prezentacija davala dobar vizuelni efekat, rezultat je jako podbacio, pa je do kraja 1934. godine ostvareno svega 45 porudžbina, a prihod je iznosio 60.000 dinara.¹²⁸

Prva kalendarska godina rada bližila se kraju, a filijala nije pokazivala vidne rezultate poslovanja. Kada je na kraju 1934. godine zaklopila svoje poslovne knjige, završni račun pokazao je da je poslovala sa osetnim gubitkom.¹²⁹ Bilo je očigledno da filijala *Izvozne banke* tokom 1934, odnosno u prvoj godini poslovanja, nije uspela da pronađe adekvatno mesto u albanskom privrednom životu. Razapeta između očekivanja države i straha da će na nesigurnom albanskom tlu biti izložena riziku za sopstvena sredstva, ona se povukla u pasivnost. *Izvozna banka* je smatrala da je samim činom otvaranja filijale u Tirani ispunila obavezu prema državi. Subvencionirana od države i pod njenim pokroviteljstvom, ona nije pokazivala želju da samostalno posluje, već je očekivala da inicijativa potekne od jugoslovenske vlade. Posle neuspešnih pokušaja da se realizuju određeni aranžmani predviđeni Dopunskim sporazumom, *Izvozna banka* je izgubila interesovanje za albanske poslove. Na to je uticalo i saznanje da u Albaniji nema uslova za uspešan rad i da se ne može očekivati nikakva dobit za banku.¹³⁰

Jugoslovenska vlada je, sa druge strane, očekivala od filijale da preuzme inicijativu za oživljavanje poslova i proširivanje njihovog obima. Tako je stvoren nesklad između onog što je banka smatrala svojim poslom i onog što se od nje očekivalo da uradi. Kako je veći deo godine banka bila usamljena u poslovima sa Albanijom, disharmonija između države i banke postajala je sve veća. Jugoslovenska vlada je od nje tražila da preuzme celokupan teret poslova, a banka se zaklanjala iza nedorečenosti sporazuma od 24. aprila kako bi opravdala svoju neaktivnost. Pored navedenog, na neuspeh je uticala i sredina u kojoj je

¹²⁷ ASCG, 334 KPO, građa u sređivanju, izveštaj poslanstva iz Tirane.

¹²⁸ ASCG, 65-216-657, izveštaj sa puta po Albaniji M. Radančevića. On je kao glavni razlog slabih rezultata naveo mentalitet Albanaca. Po njegovim rečima „Albanac je po svojoj prirodi nepoverljiv, a k tomu i primitivac. On teži da videti onu robu koju kupuje i to mu nije dovoljno da videti samo mustru, on hoće da videti svu robu koji će kupiti i platiti”.

¹²⁹ Na kraju 1934. godine rezultat rada *Izvozne banke* bio je sledeći: od stavljenih joj na raspolaganje 2.000.000 dinara za instaliranje i režijske troškove filijale u Tirani, banka je do kraja 1934. godine utrošila 1.188.279,95 dinara. Račun dobitaka i gubitaka na dan 31. 12. 1934. godine pokazao je čist gubitak na poslovanju od 75.370,40 dinara, (ASCG, 65-216-657, PPK – Referat...).

¹³⁰ ASCG, IB, f. 16, izveštaj *Izvozne banke* od 14. juna 1935; *Isto*, izveštaj *Izvozne banke* Ministarstvu finansija od 10. februara 1937.

morala da radi. Ona je bila pod apsolutnom kontrolom proitalijanske *Albanske narodne banke* koja je, sa centralom u Tirani i mrežom filijala po svim privrednim središtima zemlje, uspela da za sebe veže najveći deo trgovačke elite, dok je Albancima zainteresovanim za saradnju sa filijalom *Izvozne banke* pravila smetnje u radu.¹³¹ Uprkos sa ovim, delovali su i opštepoltički faktori, pre svega neuspeh Jugoslavije da uključi Albaniju u Balkanski pakt zbog protivljenja drugih balkanskih država, poput Grčke, kao i zbog njene prevelike vezanosti za Italiju.¹³² Osim toga, ubistvo kralja Aleksandra u Marseju 9. oktobra 1934. godine obezglavilo je jugoslovensku državu. Po italijanskim procenama, ovim ubistvom spoljna politika Jugoslavije prema Albaniji je prestala da bude konkurentna pa se ponovo povukla u defanzivu.¹³³ Loši rezultati poslovanja, koji su bili neminovna posledica svega navedenog, izazvali su nezadovoljstvo jugoslovenske države koja nije imala razumevanja za ovakvo ponašanje banke, pa je iskoristila pravo predviđeno sporazumom od 24. aprila 1934. godine i otkazala ugovor sa *Izvoznom bankom*. To je učinjeno 1. februara 1935. godine.¹³⁴

*

Uprkos otkazu, filijala *Izvozne banke* nije prestala sa radom. Njena aktivnost u 1934. godini je bila tek prva etapa poslovanja na albanskom tlu. Posle višemesečnog provizorijuma, država je sa bankom potpisala novi sporazum 6. decembra 1935. godine.¹³⁵ Kako bi motivisala banku da se više angažuje u poslovima sa Albanijom, država je sporazumom, između ostalog, bila predvidela i novčanu nadoknadu „za bančin trud i rad” u iznosu od 100.000 dinara. Međutim, više događaja tokom 1935. i 1936. godine učinilo je da se poslovi banke još više marginalizuju. To se pre svega odnosi na dvanaest sporazuma ekonomsko-finanjsijskih prirode potpisanih 19. marta 1936. godine između Italije i Albanije koji su doveli do novog pogoršavanja jugoslovensko-albanskih odnosa.¹³⁶

Do izvesnog oživljavanja aktivnosti banke došlo je tek 1937. godine, ali je filijala tada morala da posluje u mnogo oštrijoj konkurenciji, jer su u Albaniji, pored *Albanske narodne banke*, bile otvorene *Albanska agrarna banka* i filijala italijanske *Banco di Napoli*.¹³⁷ Filijala *Izvozne banke* je konačno zatvorila svoje šaltere tek polovinom 1939. godine, u vreme kada je Albanija nakon okupacije

¹³¹ Jedna od najtežih mera bilo je odbijanje *Albanske narodne banke* da primi čekove koje je emitovala filijala *Izvozne banke* u Tirani.

¹³² Ž. Avramovski, *Balkanska Antanta*, str. 110.

¹³³ E. Milak, *n. d.*, str. 86–87.

¹³⁴ ASCG, 65-216-657, PPK – Referat...

¹³⁵ Tekst sporazuma od 6. decembra 1935. godine videti u ASCG, IB, f. 16.

¹³⁶ Ž. Avramovski, „Italijanska ekonomska penetracija u Albaniju 1925. do 1939. godine”, *Istorija XX veka*, str. 202–203.

¹³⁷ ASCG, IB, f. 16, godišnji izveštaj o poslovanju filijale *Izvozne banke* za 1937. godinu.

izgubila sve atribute nezavisnosti i bila uklopljena u italijansku državu.¹³⁸ Opšta ocena njenog višegodišnjeg poslovanja, onako kako su je videli pojedini jugoslovenski državni zvaničnici, bila je da se banka, uprkos državnoj subvenciji, pretvorila u običnu menjačnicu, odnosno da je svoj rad svela na „lak sarafluk”.¹³⁹

Summary

The Export Bank Branch Office in Tirana in 1934

Yugoslav policy with Albania was faced with the lack of organizations aimed at improvement of economic cooperation between the two countries, particularly Yugoslav banks in Albania. Favorable circumstances for overcoming this situation appeared in 1933, when Albania, due to financial problems resulted from aggravated relations with Italy, asked Yugoslavia for help. In this respect, in December 1933 the Trade Agreement Annex was signed. One of Agreement's provisions stipulated opening of a Yugoslav bank branch office in Albania. Bank's mission was to facilitate financial and commercial transactions between the two countries. Apart from economic operations, the bank was supposed to have an important political role. It had been envisioned as an institution which would serve as a meeting point for pro-Yugoslav oriented economic and political elites in Albania. The choice was made – Belgrade Export Bank was selected to open its branch office in Tirana, in May 1934. The agreement between the Bank and Yugoslav state stipulated that the state should bear expenses of establishing and organization of the branch office, amounting up to 2 million dinars, as well as the credit for business activities in Albania, up to 8 million dinars. The Export Bank considered its commitment towards the state fulfilled by the very opening of its branch office in Tirana. Therefore its commencing activities were reduced to performing less important tasks. The Yugoslav government, on the other hand, expected the branch office to engage to a much higher extent in all business activities, especially in supplying credits for Albanian merchants. In newspaper articles and in public, Albanians expressed their great pleasure in the act of opening of the bank. On the other hand, Italy was the greatest opponent to the opening of a Yugoslav bank and it tried to expel Yugoslav bank from Albania by all means. In 1934, Export Bank's branch office did not manage to find an adequate position in Albanian economic life.

¹³⁸ Sporazum između *Izvozne banke* i jugoslovenske države koji je potpisan 6. decembra 1935. otkazan je na zahtev ministra inostranih poslova 25. decembra 1938. godine (ASCG, IB, f. 16, dopis ministra finansija od 28. decembra 1938. g. pov. br. 415). Poštujući otkazni rok od šest meseci filijala *Izvozne banke* je likvidirala svoje poslovanje juna 1939. godine.

¹³⁹ ASCG, 37-28-449, rezime referata poslanika Radoja Jankovića o Albaniji iz februara 1937; Ž. Avramovski, *n. d.*, str. 193.